

UNIVERSITATEA „OVIDIUS” - CONSTANȚA
ȘCOALA DOCTORALĂ
DOMENIUL TEOLOGIE

REZUMAT TEZĂ DE DOCTORAT

**IDENTITATE ȘI ALTERITATE ÎN
SOCIETATEA GLOBALĂ:
CONFIGURĂRI ȘI STRUCTURI
ALE RELIGIEI ÎN SEC. XXI**

COORDONATOR:

Pr. Conf. Univ. Dr. Nicolae BRÎNZEĂ

DOCTORAND:

Pr. Valentin Al. NEGRESCU

**CONSTANȚA
2019**

CUPRINS

Introducere	4
1. Argument și obiectivele cercetării.....	4
2. Relevanța temei în contextul cercetării actuale.....	6
3. Metodologia științifică utilizată în abordarea temei.....	9
CAPITOLUL I - GLOBALIZAREA - O CONTINUĂ PUNERE ÎN ACTUALITATE A STRUCTURILOR RELIGIOS-CULTURALE	11
1.1. Globalizarea în plan economic, social, cultural, religios	11
1.1.1. <i>Globalitate, globalizare, globalism</i> – preferințe și utilizări conceptuale ...	11
1.1.2. Fenomenologia globalizării: referințe cauzale și cronologice	18
1.1.3. Globalizarea: fenomen social și realitate plurivalentă contemporană. Teoretizări.....	21
1.2. Aportul globalizării la interacțiunea religios-culturală: vizibilitate și nuanțare identitară.....	24
1.2.1. Două aspecte ale globalizării: vizibilitate a identităților religioase / relativizarea valorilor identitare.....	24
1.2.1. <i>Globalizare și universalitate</i> : realități interșanjabile? Interpretări teologice	27
1.3. Fenomenul secularizării în dinamica globalizării	32
1.3.1. Secularizarea – un fenomen complex și universalizat religios.....	32
1.3.2. Secularismul ca desacralizare: eliminarea religiei din spațiul public.....	34
1.3.3. Avansarea unui creștinism postmodernist/secularist ca deconstrucție a valorilor tradiționale	36
1.3.3.1. Imperativul contestatar postmodernist al identității religioase tradiționale	36
1.3.6.2. Privatizarea religiei creștine în noi paradigme seculare postmoderne.	44
1.3.4. Manifestări ale credinței în contextul societății seculare.....	48
1.4. Tendințe ale religiei în globalizare.....	65
Islamul european în lumea contemporană.....	71
CAPITOLUL II – IDENTITATEA ÎN SOCIETATEA GLOBALĂ. STRUCTURI TEOLOGICE, FILOSOFICE, POLITICE.....	77
2.1. Definiții ale <i>identității</i> în orizontul globalizării	77
2.1.1. <i>Ἰδιος, ιδιωσις, ιδιωτεία</i> – identitatea. Delimitări conceptuale	77
2.1.2. Identitatea individuală – construcție socială.....	81

2.1.3. Identități etnice - naționale (rasiale, regionale) - și sociale. Mecanisme de obiectivare a identității	87
2.1.4. Centralitatea identității naționale în spațiul european	91
2.2. Identitatea – factor dinamic al acțiunii sociale.....	93
2.3. Factorul identității în dialectica apropielului – îndepărtatului.....	95
2.4. Concurența profilului identității în dinamica globalizării	97
2.5. Configurarea identitară a individualului	101
2.5.1. Identitatea – abordări filosofice.....	101
2.5.2. Identitate și libertate – construcții fenomenologice.....	106
2.5.3. Identitatea / individul în perspectiva conservatoare	109
2.5.4. Redefinirea <i>identității</i> în tensiunea polarității tradițional-modern	109
2.6. Identitatea personală, națională, globală	118
CAPITOLUL III - CADRUL SOCIO-POLITIC AL IDENTITĂȚII RELIGIOASE ÎN EUROPA CONTEMPORANĂ	125
3.1. Europa sec. XXI – spațiu al pluralismului și al multiculturalității. Analize teologice-politice.....	125
3.1.1. Concretizarea politică a Europei. Repere istorice	128
3.1.2. Vectorul modernității în articularea profilării Europei seculare: noi arhitecturi sociale și religioase	132
3.1.3. Universalizarea și criza culturii europene contemporane: arhitectura multiculturalității	134
3.2. Identitate comună europeană și provocările pluri-identităților etnico-religioase	141
3.2.1. „Construcția europeană”, „civilizație europeană”: identitate și legitimitate	143
3.2.2. Redimensionarea identității europene	149
3.2.3. Statutul individualității în cadrul european	152
3.2.4. Cultură europeană și pluralitatea identităților	156
3.2.5. Identitatea națională în sfera identității europene. Definiție și statut	163
3.3. Moștenirea creștină a Europei. Argumentații teologice românești	174
3.4. Politica Uniunii Europene față de Bisericile creștine și religiile prezente în spațiul ei.....	177
CAPITOLUL IV – DIALOGUL INTERRELIGIOS SI INTERCULTURAL: ACCESIBILIZAREA IDENTITATILOR RELIGIOASE	183
4.1. Este religia generatoare de conflict? Complexitatea unei teme în continuă abordare	184
4.2. False impresii că religiile abrahamicе sunt violente	193

4.3. Fundamentalismul religios – provocare la adresa securității societății globale	199
4.3.1. Nuanțarea radicalismului religios în islam: „-ism”	199
4.3.2. Cadrele religioase și politice ale fundamentalismului religios.....	207
4.4. Rolul religiei în detensionarea conflictelor religioase în realizarea și consolidarea păcii.....	213
4.5. Dialogul interreligios – axă de calibrare și armonizare a identităților religioase	223
4.5.1. Dialogul interreligios - o integrare socială fără dizolvarea identității religioase și culturale	223
4.5.1.1. Dialogul în parametrii democrației deliberative	224
4.5.1.2. Cadrul defensiv pentru evaluarea dialogului interconfesional. Caracteristicile procesului.....	227
4.5.1.3. Componenta participanților în dialogul inter-religios/inter-confesional	232
4.5.1.4. Comunicarea participanților.....	236
4.5.2. Structura dialogului interreligios	241
4.5.2.1. Întâlnirea radicală a diferenței	241
4.5.2.2. Traversarea, renunțarea și intrarea în lumea celuilalt	241
4.5.2.3. Locuirea și experiența lumii celuilalt	242
4.5.2.4. Traversarea înapoi cu o viziune extinsă.....	242
4.5.2.5. Trezirea dialogică/ critică: o schimbare radicală de paradigmă.....	243
4.5.2.6. Trezirea universală: schimbarea de paradigmă se maturizează	243
4.5.2.7. Transformarea personală și globală a vieții și comportamentului	244
CONCLUZII	246
BIBLIOGRAFIE.....	253
1. Surse primare.....	253
2. Dicționare, enciclopedii	253
3. Literatură de specialitate	253

Prezenta teză de doctorat nu intenționează o rescriere în manieră teologică a unei problematice deja discutate în teologia românească, și anume *globalizarea*, ci o contextualizare a problematicei în societatea contemporană. În acest demers, analiza noastră a plecat de la premisele provocărilor contemporane la adresa religiei: relația dintre *identitate* și *alteritate* în spațiul global, *pluralismul religios*, *dialogul interreligios*. Drept obiective principale ale tezei menționăm: prezentarea valențelor fenomenului globalizării din punct de vedere religios, social, politic,

Societatea secolelor XX-XI a stat și stă sub efervescența dinamicii sociale sub toate aspectele: cultural, religios, economic. Această nouă realitate definită ca „globalizare” este consecința unui proces de interpunere în atenție a alterităților în limitele aceluiași cadru. Sub aspect cultural și religios, în mod special, globalizarea poate fi analizată cel puțin sub două aspecte: (1) o șansă de emancipare a vizibilității diferitelor identități religioase în perspectiva consolidării păcii prin acceptarea și toleranța față de „celălalt”, și (2) un risc de relativizare a valorilor identitare fiecărei religii.

Globalizarea impune noi vectori în dinamica societății de astăzi, proces care oferă un cadru de vizibilitate mult mai transparent al pluralismului religios și, implicit, al profilului cultural al fiecărei religii în parte. Această realitate antrenează un anumit tip de evidență a diversității, dar și a identității în planul cultural-religios al lumii. Globalizarea, de asemenea poate fi folosită ca o scuză pentru eșecul reformei, pentru prelungirea exagerată a perioadei de tranziție, pentru criza morală profundă, constituind o temă potrivită pentru a devia discuțiile de la problemele reale.

În concepția lui D. C. Korten¹, fondatorul și președintele Forumului de dezvoltare centrată pe problemele omului, sistemul economic global este un sistem autodistructiv, dirijat de tirania pieții și caracterizat prin creșterea continuă a tensiunilor sociale, prin degradarea valorilor legate de viața familiei și a comunității.

Evoluția lumii spre globalizare este în același timp o șansă pentru a crește bunăstarea tuturor participanților la economia mondială, bazându-se pe o creștere suportabilă pentru mediul înconjurător și având ca fundament etic demnitatea umană. Astfel, fiecare are obligația de a trata pe fiecare omenește, în spiritul solidarității și al responsabilității față de orice ființă umană, față de familii și comunități.

¹ D. C. Korten, *When corporations rules the world*, Kumarian Press, West Hartford, 1995.

Această schimbare rapidă a lumii, în condițiile globalizării și a societății informaționale, impune reevaluarea radicală și introducerea unor noi concepte ca, de exemplu, comunitatea, integrarea, cooperarea, conviețuirea, identitatea, reciprocitatea, complementaritatea, solidaritatea, cetățenia etc. Europa cetățenilor se concepe ca o comunitate a comunităților cetățenești, regionale, culturale și locale. În acest context formarea identității europene, a unor cetățeni conștienți ai Europei unite este o prioritate educațională.

Globalizarea nu înseamnă neapărat uniformizarea culturală, ci și crearea unor contexte favorabile pentru respectarea diferențelor, a pluralității valorilor, a solidarității, a eticii de parteneriat. În condițiile globalizării economice și a creșterii inevitabile a individualismului, societatea, dacă vrea să fie umană și eficientă, are nevoie de grupuri sociale, colectivități în care se cooperează, în care membrii nu sunt ființe uniformizate, pasive și conforme, ci personalități autonome, cu inițiativă, care își asumă responsabilități pentru ei înșiși și pentru ceilalți. De aceea învățarea conviețuirii democratice și a cooperării între indivizi și comunități într-o Europă a comunităților și a valorilor democratice, constituie un țel formativ de prim ordin.

Odată cu introducerea pe scară largă a noilor tehnici electronice, democrația reprezentativă devine tot mai desuetă, deoarece astăzi cetățenii posedă cunoștințele și informațiile necesare pentru desfășurarea democratică și productivă a vieții și pentru luarea unor decizii importante. În aceste condiții, fiecare cetățean poate deveni participant responsabil la o democrație directă și eficientă.

Grație revoluției telecomunicațiilor, fiecare individ, cea mai mică comunitate poate stabili interrelații cu ceilalți prin intermediul spațiului cibernetic, realizând o rețea mondială interactivă. Dezvoltarea rapidă a rețelelor comunitare de calculatoare face posibilă păstrarea valorilor culturale, însușirea unor limbi și rezolvarea unor probleme comunitare practice. Rezumând, procesele de globalizare converg spre constituirea unor unități funcționale mai viguroase, mai eficiente, spre un sistem fundamentat pe responsabilitatea personală a fiecărui cetățean.

Este un fapt incontestabil că spațiul european se prezintă astăzi ca un mediu de interacțiune a ideologiilor politice, filosofice și religioase. Această interacțiune poate fi înregistrată atât la nivel instituțional, cât și individual, anticipând o nouă realitate socială, dar și o provocare cotidiană. Dacă în urmă cu 200 de ani, Europa avea un profil creștin general valabil, din punct de vedere religios, astăzi se poate

observa un orizont religios în care se regăsesc o sumă de identități religioase, fiecare cu moștenirea sa culturală.

Fără a scandaliza, ne permitem avansarea tezei că, astăzi, continentul european se prezintă ca un mozaic al identităților religioase, în ciuda faptului că religia creștină a fost dominantă secole întregi în acest continent. Această realitate istorică legitimează afirmațiile Papei Benedict al XVI-lea și cele ale Mitropolitului Elveției Damaskinos, despre reala „moștenire creștină a Europei”. Ei evidențiază necesitatea ca Europa să-și regăsească fundamentul spiritual semnificativ al identității sale: credința creștină. Fenomenelor succesive de secularizare li se opune o viziune teologică profundă care responsabilizează misiunea comună creștină în cadrul Europei unite.² Ceea ce a dus și duce în continuare la diluarea identității și la o lipsă a conștientizării apartenenței față de valorile creștine este secularizarea, desacralizarea vieții. Această nouă realitate, susținută de relativismul moral, care proliferază într-o societate de consum, și dirijată de reperele dezvoltării fulminante a tehnologiei, în care faptul existențial de „a fi” este deturnat de concursul maniacal al lui „a avea”, a permis conturarea unei lipse de orizont în raportarea la alte identități religioase, și ne referim aici la islam, iudaism, hinduism.

Practic, Europa trăiește astăzi experiența, de altfel foarte interesantă, a implementării în câmpul ei socio-religios a unor tradiții religioase străine, importate de fenomenul migrației, angajat în planul general al globalizării. Globalizarea a adus în proximitate diferite culturi și identități religioase, dincolo de limitele lor geografice.

Aceste precizări ne permit să punem în evidență faptul că mobilul migrațiilor este corelat direct cu necesitățile financiare. Fiecare țară europeană, dezvoltată și stabilă din punct de vedere economic, a reprezentat un real interes pentru găsirea unui confort social din partea musulmanilor din țările arabe slab dezvoltate, dar și din partea hindușilor și sikiștilor din arealul indian. Este ușor verificabil, din punct de vedere statistic, prezența masivă a musulmanilor în Germania și a indienilor și pakistanezilor în Anglia.³ Interesant de urmărit este metamorfoza pe care o vor suferi religiile necreștine importate în spațiul european: modul de afirmare a propriilor

² Vezi Joseph Ratzinger și Damaskinos, Mitropolitul Elveției, *Moștenirea creștină a Europei*, ediție îngrijită și traducere de Viorica E. Ungureanu, Editura Trinitas, Iași, 2002

³ Pentru o cercetare de ansamblu a consecințelor fenomenului migrației în Anglia, în plan socio-religios, vezi: Samantha Knights, *Freedom of Religion, Minorities, and Law*, Oxford University Press, 2007.

identității a acestor religii necreștine într-un spațiu străin mediului cultural în care s-au format, dacă vor rămâne în linii mari consecvente valorilor tradiționale, dat fiind faptul că diluarea identității creștine a Europei permite un teren propice prozelitismului religios.⁴ Practic, este un test al concurenței dintre desacralizarea vieții și religia tradițională, pe care creștinismul apusean (catolicismul), din păcate, l-a ratat.

Fenomenul globalizării este unul destul de complex, ce se manifestă la multe niveluri. Teologul grec Georgios Mantzaridis⁵ a reușit să sintetizeze într-unul dintre studiile sale multiple aspecte ale globalizării și, mai cu seamă, modul cum acesta afectează viața noastră cotidiană. Majoritatea autorilor, ortodocși sau de alte confesiuni, atunci când vorbesc despre globalizare fac trimitere în mod legitim și la legăturile acestui fenomen cu economia⁶. Cu toate acestea, globalizarea nu este în mod exclusiv, nici primordial, un simplu fenomen economic, ci se extinde la toate nivelurile vieții omenești: la cel politic, la cel religios, la cel duhovnicesc. Tocmai de aceea acest fenomen are atât de multă relevanță pentru vremurile noastre.

Apreciat de unii ca fiind un fenomen pozitiv, criticat de alții ca fiind negativ și chiar nociv pentru societate, globalizarea a cuprins întreaga omenire astăzi. Nimeni nu poate nega existența acestui fenomen în viața statelor lumii, a societății și a persoanei umane. Tocmai de aceea au fost realizate numeroase studii, care încearcă să prezinte o viziune coerentă asupra fenomenului și a consecințelor sale în viața persoanei umane.

Cercetarea noastră caută să prezinte aceste viziuni pro și contra globalizării, subliniind faptul că acest fenomen are și aspecte pozitive, în general de natură economică, dar și aspecte negative. Olivier Clément, realizând o radiografie a timpului său, spune: „Astăzi Europa occidentală se unifică penibil în resemnare și neliniște. Fără nici o mare viziune despre viitor, fără un mare ideal afară de acela, pe cât se pare, de a-i apăra pe „cei bogați” împotriva „invaziei” popoarelor din Sud,

⁴ O analiză asupra posibilei metamorfoze a principiilor tradiționale ale islamului în Europa o face Pr. prof. dr. Nicolae Achimescu. Vezi „Creștinismul răsăritean și islamul”, „Islam și Islamism”, „Fața tradiționalist-conservatoare a islamului”, în *Universul religios în care trăim*, Editura Trinitas a Patriarhiei Române, București, 2013, pp. 310-313, 365-368, 397-400.

⁵ Georgios Mantzaridis, *Globalizare și universalitate. Himeră și adevăr*, traducere de Pr. Prof. Dr. Vasile Răducă, Editura Bizantină, București, 2002.

⁶ Este foarte elocventă caracterizarea globalizării ca fiind „răspunsul american la încercările europenilor și japonezilor de a se găsi ca parteneri de dialog la aceeași masă cu S.U.A.”. Cf. K. Melas, *Globalizarea. O nouă fază de internaționalizare a economiei. Mituri și realitate*, Atena, 1999, p. 68.

împotriva turbulențelor Europei de Est, căci în ciuda erudirii culturale a lui Dostoievski și Soljenitân, banul european este prudent! Datoria creștinilor - iar, atunci când depășesc neîncrederile și stereotipurile, ortodocșii o resimt foarte puternic - este aceea de a comunica construcției europene un suflu înnoitor, în perspectiva divino-umanității. Societățile creștinătății L-au gândit adeseori pe Dumnezeu împotriva omului, a libertății lui, iar modernitatea secularizată l-a gândit pe om împotriva lui Dumnezeu, împotriva profunzimii sale spirituale. Vine timpul divino-umanității, când Dumnezeu se revelează în om, iar omul de revelează în Dumnezeu. Divino-umanitatea poate da sens explorărilor umanismului, când psihologia adâncurilor și micro-fizica presimt spiritualul; poate da, de asemenea, sens explorărilor mysticilor orientali când, în contact cu Occidentul, ele sunt nevoite să țină cont de evoluția cosmică și istorică și de realitatea celuilalt”⁷. Procesul de secularizare a omului și a societății umane este determinat în general atât de cauze teologice, cât și de cauze culturale. Există de altfel o anumită continuitate între erorile doctrinare apărute în câmpul teologiei și unele curențe din cultura europeană.

Un aspect deosebit de semnificativ în contextul globalizării, este cel legat de identitate, care poate fi națională, religioasă, ideologică, politică, istorică.⁸ Huntington și Juergensmeyer, însă, au preconizat o sporire a semnificației identităților, definite în principal în termeni religioși și au susținut că viitoarele conflicte nu vor mai avea ca și sursă diferențele ideologice, ci mai degrabă, se vor desfășura de-a lungul identităților ce separă comunitățile (sau civilizațiile) unele de altele.⁹ Transformările globale au determinat o relativizare a identităților, atât a celor individuale, cât și a celor colective, indiferent că este vorba despre identități naționale, politice, religioase sau de altă natură, dar a generat, în același timp, reacții de apărare a acestor identități, sau încercări de reconstruire a unor identități noi. Tradițiile religioase capătă, în acest context, un rol esențial, ca și surse ale unor noi reprezentări ale ordinii globale.¹⁰

⁷ Olivier Clément, *Adevăr și libertate. Ortodoxia în contemporaneitate. Convorbiri cu Patriarhul ecumenic Bartolomeu I*, traducere de Mihai Maci, Editura Deisis, Sibiu, 1997, pp. 143-144.

⁸ Susanne Hoeber Rudolf, „Dehomogenizing Religious Formations”, în Susanne Hoeber Rudolf & James Piscatori (ed.), *op.cit.*

⁹ Samuel Huntington, *Ciocrnirea civilizațiilor și refacerea ordinii mondiale*, Editura Antet, Prahova, f.a. Vezi, de asemenea, Mark Juergensmeyer, *The New Cold War. ? : Religious Nationalism Confronts the Secular State* University of California Press, 1994

¹⁰ Roland Robertson, *Globalization: Social Theory and Global Culture*, SAGE Publications, London, 1992.

Există, pe de o parte, mișcări religioase care luptă împotriva tendințelor de relativizare a identităților, prin apărarea particularismelor socio-culturale, cum este cazul fundamentalismelor Islamice, de pildă, dar există, în același timp, alte tradiții și mișcări religioase, care susțin o ordine globală pluralistă, care propun o extindere a identității, gândite în termenii umanității comune. Oricum, problema identității se prefigurează a fi una de importanță crucială, în era globalizării.

Religia, așadar, este una dintre sursele identitare importante, iar identitățile definite religios reprezintă o parte din identitățile, mai mult sau mai puțin vizibile, care definesc actorii și acțiunile acestora. Cu toate acestea, religia nu se leagă doar de violență, ci are un rol la fel de important în conturarea unui etos pașnic, în prevenirea și rezolvarea conflictelor, în reconcilierea dintre părțile aflate în conflict și în procesele de pacificare și consolidare a păcii. Această „ambivalență a sacrului”¹¹ trebuie recunoscută de către toți cercetătorii, pentru ca influența religiei asupra relațiilor internaționale să fie identificată într-un mod just. În ambele ipostaze, religia a devenit o forță majoră pe scena internațională, care se impune a fi tratată ca o variabilă serioasă, în conduita relațiilor internaționale, miza fiind extrem de mare. În cuvintele lui Peter Berger, „cei care neglijează religia, în analiza problemelor contemporane, o fac cu un mare risc.”¹²

Obiectivul central al lucrării de față îl constituie analiza *globalizării*, cu referire directă la autorii contemporani, folosind o metodologie adecvată de cercetare a acestora. De aceea, am prezentat metodele, tehnicile și procedeele folosite în cadrul acestui demers științific. Utilizând ca punct de referință abordarea teologică, voi folosi metodele specifice cercetării de acest gen:

a) *Metoda istorică*, încearcă să contureze dezvoltarea conceptuală a termenilor precum *globalizare*, *identitate*, *dialog* etc. în filosofie și teologie și să îi privească, apoi, din perspectivă fenomenologică. Scopul utilizării acestei metode în lucrarea mea a fost observarea caracteristicilor raportului dintre *globalizare* și *identitate*, *globalizare* și *creștinism*, *globalizare* și *dialog interreligios*. Astfel, se poate contura un tablou istoric și contemporan complex al ideii de *globalizare* în gândirea teologică contemporană, care a oferit de altfel teologiei ortodoxe vocabularul noțional

¹¹ R. Scott Appleby, *The Ambivalence of the Sacred*, New York, Rowman & Littlefield Publishers, Inc., 2000.

¹² Peter L. Berger (ed.), *The Desecularization of the World, Resurgent Religion and World Politics*, William B. Eerdmans Publishing Company, Grand Rapids, Michigan, 1999, p.18.

terminologic, desigur cu reinterpretarea într-o măsură mai mică sau radicală a conceptelor în semnificația lor.

c) *Metoda analitică*, prin care am urmărit să pun în evidență analiza fiecărui concept din registrul atenției noastre, dar și raportarea distinctă a teologilor, pentru a putea răspunde la o serie de întrebări fundamentale pentru cercetarea de față: atentează globalizarea la structura identității personale, religioase, culturale? care sunt beneficiile globalizării și care sunt derivatele ei negative pentru religia creștină? Avantajul acestei metode este capacitatea sa de a pune în evidență particularitatea unică a gândirii fiecărui filosof, teolog patristic în parte și accentele sale specifice.

Prezenta teză de doctorat și-a propus să fie o contribuție suplimentară la fondul teologic de specialitate care are drept ca analiză problematica globalizării. Debutul postmodernismului poate fi asociat imaginii unui „Big-Bang” ideologic-globalizarea - generator de diferențiere și „ciocniri”, un proces non-cursiv, neomogen și asimetric și care încorporează și o doză substanțială de incertitudine. Practic nici un individ nu se poate sustrage acestui proces inexorabil, însă erorile, excesele, inechitățile pe care le comportă globalizarea trebuie corectate.

În contextul acesta global(izator) marea provocare pentru omenire, este cum să fie reduse sursele de fragmentare, de slăbire a coeziunii inter-umane, sentimentele de frustrare ale unor grupuri și comunități, „ciocnirile” între civilizații. Nefiind vorba însă despre un fenomen static, globalizarea „nu se întinde numai la nivelul macro-economic, ci pătrunde și în toate structurile microsociale, până în însăși persoana omenească, insuflând duhul său distructiv, care este spiritul banului. (...) Morala se sprijină totdeauna pe dinamica duhului. Morala este trecerea de la nivelul lui a fi la nivelul lui a fi bine. Iar diferența între a fi și a fi bine nu este cantitativă, ci calitativă. Însă, atunci când toate calitățile sunt abordate drept cantități și când ele sunt apreciate în funcție de bani, nu mai rămâne loc și pentru morală... De aceea, nu ar fi exagerat să vorbim despre virusul banului, care sub forma unei epidemii universale, epidemia globalizării, contaminează profund persoana umană”¹³.

Se afirmă la scară largă că trăim într-o eră în care cea mai mare parte a vieții sociale este subsumată proceselor globale, o eră în care culturile, economiile și granițele naționale sunt pe cale de a se destrăma. Ne-am obișnuit să invocăm glo-

¹³ Georgios I. Mantzaridis, *Globalizare și Universalitate, Himeră și Adevăr*, traducere de Pr. Prof. Vasile Răducă, Ed. Bizantină, București, pp. 13-14.

balizarea ca un sistem de referință pentru a explica și interpreta diversele procese și fenomene caracteristice lumii contemporane. Putem spune că regăsim influența globalizării, în proporții diferite, în toate sferele de activitate umană. Conceptul își conservă cu toate acestea nota de ambiguitate fiind adeseori uzitat fără prea mult discernământ, chiar și de către cercetători, punând pe seama acestuia mai toate formele de dezvoltare modernă - încât aproape că nu mai putem explica în mod real nimic cu ajutorul lui. Magnitudinea crescândă a fenomenului, accelerarea și profunzimea impactului modelează la scară largă interacțiunile sociale, apropie comunități distante și extinde relațiile de putere de la nivel de regiune, continent la nivel global¹⁴.

Deși i se alocă spații tot mai largi în lucrările de specialitate și nu numai, încă nu s-a reușit o armonizare a discursului asupra tuturor subiectelor ce îl incumbă, unele rămânând pentru moment suficient de controversate¹⁵. Depășind sfera discuțiilor contradictorii, globalizarea constituie o realitate ce se manifestă independent de voința noastră. La o privire mai mult decât generală, fenomenul pare a se erija într-un întreg imposibil de cuprins și explicat, cu părți, componente și microelemente a căror clasificare n-ar putea elucida nici pe departe natura ambiguă a procesului uriaș în care se integrează. Ulrich Beck avea, cu siguranță, dreptate văzând în globalizare „cuvântul (cheie și litigiu) cel mai des folosit și abuzat, cel mai rar definit și probabil cel mai neînțeles, nebulos și spectaculos din punct de vedere politic al ultimilor și viitorilor ani”¹⁶.

Cei mai mulți dintre cei care analizează fenomenul se referă la acesta ca la un *proces evoluționist*¹⁷, o *transformare istorică*¹⁸, sau ca la o *realitate*

¹⁴ Zygmunt Bauman, *Globalizarea și efectele ei sociale*, Ed. Antet, București, 2002, p. 5.

¹⁵ Printre acestea: stabilirea momentului apariției fenomenului (unii autori îl plasează în secolul XV, alții la jumătatea secolului XX, iar cei mai mulți după încetarea Războiului Rece); folosirea unei terminologii comune cu care să se opereze, pornind chiar de la denumire (francezii preferă termenul „mondializare”, alții „globalizare regională”); sintetizarea unei definiții unanim acceptate pentru conceptul de globalizare etc.

¹⁶ Ulrich Beck, *Ce este globalizarea? Erori ale globalismului - răspunsuri la globalizare*, Ed. Trei, București, 2003, p. 37.

¹⁷ George Modelski, „Globalizations as Evolutionary Process”, in George Modelski, Tessaleno Devezas, William R. Thompson (editors), *Globalization as Evolutionary Process. Modelinz Global Chance*. London: Routledge, 2008, pp. 12-29.

¹⁸ James H. Mittelman, *Whiter Globalization? The Vortex of Knowledge and Ideology*, London: Routledge, 2004, pp. 4-5.

*multidimensională*¹⁹ ce decurge din „diversitatea care este parte a naturii sale intrinseci”²⁰. Constanta tuturor acestor abordări o reprezintă surprinderea creșterii interdependențelor pe de o parte, ca urmare a „creșterii interconectărilor reflectată în extinderea fluxurilor de informație, tehnologie, capital, bunuri, servicii și persoane”²¹, iar pe altă parte, de creșterea gradului de deschidere, de transparență. Aceasta se poate traduce prin faptul că timpul și spațiul se comprimă la o intensitate și în moduri fără precedent, fapt care proiectează globalizarea să fie „nu doar o simplă teorie socială ci, mai curând o descriere a unei noi realități sociale extrem de semnificative”²², sau, pentru a folosi cuvintele unuia dintre cei mai importanți susținători ai globalizării (economice) contemporane, „legătura cu fluxurile globale reprezintă poate, aspectul central al istoriei actuale”²³.

În prezent, asistăm la geneza unei civilizații globale, în care cuvântul de ordine este „comun”. Interesele comune, valorile comune, efortul comun sunt astfel subsumate cauzei comune a umanității: crearea unui topos comun în vederea croirii destinului comun al omenirii. Fenomenul globalizării duce la o lărgire a identității religiei și civilizației, care vor câștiga în importanță pentru indivizi și popoare. Când discutăm de factori de potențare a interacțiunilor diverselor culturi și civilizații, suprafactorul, ceea ce leagă și în același timp include acești factori este tocmai globalizarea.

Astfel, aceasta poate fi percepută ca „o lărgire, adâncire și accelerare a interconectării la scară mondială în toate aspectele vieții sociale contemporane, de la finanțe la sfera spirituală”. Definiția de mai sus este destul de succintă dar pune foarte bine în lumină aspectele care susțin faptul că globalizarea nuanțează tema multiculturală. Putem vorbi, cu o anumită rezervă, de o „civilizație globală”: avem obiceiuri, interese, orientări comune cu a persoanelor aparținând atâtor alte culturi, naționalități, religii, manifestăm dorințe comune. Presați din toate părțile de o societate modernă, care încă nu dispune de toate mijloacele de adaptare și integrare

¹⁹ Paul Hopper, *Livingwith Globalization*, Oxford, New York: Berg, 2006, p. 139.

²⁰ Ian Clark, *Globalization and International Relations Theory*, Oxford: Oxford University Press, 1999, p. 35.

²¹ Nic (National Intelligence Council), *Mapping the Global Future*, Honolulu: University Press of the Pacific, 2004.

²² Ian Clark, *op.cit.*, p. 35.

²³ Kenichi Ohmae, *The End of the Nation State: The Rise of Regional Economies*, New York: Free Press Paperbacks, 1996, p. 15.

rapidă și eficientă, oamenii nu sunt pregătiți pentru a juca un rol important în noua situație globaliza(n)tă.

Cel mai adesea, analiștii globalizării încearcă să evite angajarea evidentă față de sloganurile excesiv de simpliste ale unei tabere sau ale celeilalte, adoptând un ton - în aparență cel puțin - neutru. Globalizarea este, într-o primă instanță, un proces obiectiv și un fenomen de dezvoltare a lumii contemporane, proces ce are situate la bază o serie de cauze impersonale și cu un mare potențial de transformare (în bine sau în mai puțin bine) a vieții oamenilor din întreaga lume.

Indiferent de dorințele și așteptările noastre, dincolo de faptul că este un fenomen pozitiv sau negativ, cert în momentul de față rămâne faptul că globalizarea este un fapt real, viu, în mod evident de neoprit. A ne opune acestei realități ar fi cel puțin absurd. Fiind un termen cu o atât de largă și frecventă utilizare, putem afirma că a fost plasat într-un gen de desuetitudine, fiindu-i atribuită, drept consecință, fiecare mișcare, fiecare modificare din domeniile de referință ale activității umane: economic, social, politic, cultural, educațional, științific și tehnic, spiritual etc. Este motivul pentru care în discursul globalizării regăsim, în fapt, izvoarele, sursele din care teoreticienii respectivi se inspiră ideologic, religios, economic, politic, cultural și, nu în ultimul rând, financiar.

Globalizarea creează oportunități extraordinare și aduce cu sine progres intens în anumite domenii; se creează totodată expectații foarte mari în cele mai diverse zone ale lumii. Dar acest progres este departe de a fi uniform, globalizarea ajungând, în unele situații, să provoace tensiuni puternice la nivelul unor structuri sociale și economice ce nu se pot adapta ritmului rapid. Aceste diferențe statice și dinamice pot determina geneza unor conflicte majore.

Pe de altă parte, dimensiunea spirituală și religiozitatea — diametral poziționată față de „profețiile” grăbit conturate în goana globalizării — incumbă în mod organic resurse excepționale capabile de a pune temelia acelui echilibru interior atât de mult râvnit de omul contemporan, bulversat de anxietate și îndoieli sfredelitoare. Provocarea noastră rămâne, după cum spunea Mântuitorul nostru Iisus Hristos, de a *„înțelege bine vremurile”*, de *„a ne lua crucea din fiecare zi”* de a fi gata să-L

urmăm, trăind sub îndemnul Iubirii și al Adevărului și de a încerca o împotrivire în fața ideologiilor depersonalizante, de orice tip²⁴.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVA

1. Achimescu, Nicolae, „Secularismul ca atitudine spirituală care-l ignoră pe Dumnezeu”, în *Teologia*, nr. 4, 2004.
2. Achimescu, Pr. prof. dr. Nicolae, „Ce este și ce impact are indiferentismul religios în lumea de azi”, în *Religie, modernitate și postmodernitate*, Editura Trinitas, București, 2013.
3. Ali, Abbas J., *Globalization of Business: Practice and Theory*, Havorth Press, 2000.
4. Anastasios Yanoulatos, *Ortodoxia și problemele lumii contemporane*, București: Editura Bizantină, 2003.
5. Arendt, Hannah, *Condition de l'homme moderne*, Paris, Calmann-Levi, Traduit de l'anglais par Georges Fradier, Preface de Paul Ricoeur, 1983.
6. Bajzek, Joze, Giancarlo Milanesi, *Sociologia della Religione*, Editrice Elledici, Torino, 2006.
7. Bauman, Zygmunt, *Globalizarea și efectele ei sociale*, Ed. Antet, București, 2002.
8. Bazac, Ana, „Identitate și globalizare: perspectivă epistemologică”, în *Identitatea individuală în contextul globalizării*, Editura AIUS, București, 2013
9. Beck, Ulrich, *Ce este globalizarea? Erori ale globalismului - răspunsuri la globalizare*, Ed. Trei, București, 2003.
10. Brînzea, Nicolae, „Misiunea bisericii în contextul geopolitic european actual”, în *The Missionary Ethos of the Church in Post-Modernity*, Editura Reîntregirea, Alba Iulia, 2015, pp.119-135.
11. Calhoun, Craig, „The Virtue of Inconsistency. Identity and Plurality in the Conceptualization of Europe”, în vol. *Constructing Europe's Identity. The External Dimension*, edited by Lars-Erik Cederman, Boulden & London, Lynne Rienner Publishers, 2001.
12. Campbell, George Van Pelt, *Everything You Know Seems Wrong: Globalization and the Relativizing of Tradition*, University Press of America, 2004.
13. Caputo, John D., *The Paryers and Tears of Jacques Derrida: Religion Without Religion*, Indiana University Press, Bloomington, 1997.

²⁴ Silviu Rogobete, *Religie și schimbare socială. Câteva reflexii asupra rolului religiei în societatea contemporană*, Colegiul Noua Europă, București, 2002, p. 5.

14. Carrouém L., D. Collet et C. Ruiz, *La Mondialisation. Genèse, acteurs et enjeux*, Bréal, 2005.
15. Clark, Ian, *Globalization and International Relations Theory*, Oxford: Oxford University Press, 1999.
16. Clement, Olivier, „A mărturisi într-o societate secularizată”, traducere de Iulian Nistea, în *Contacts* 144, 1988.
17. Crețu, Gheorghe, „Fundamentalismul islamic - un pericol pentru securitatea regională și globală”, în: *Stabilitate și securitate regională*, Dr. Constantin Moștoflei (coord.), Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2009.
18. Crownfield, David, „Post-modern Perspectives în Theology and Philosophy of Religion”, în *Contemporary Philosophy*, No. 22, 1989.
19. Fox, Jonathan, „Are Some Religions More Conflict-Prone Than Others?” în *Jewish Political Studies Review* 16:1-2 2004.
20. Fox, Jonathan, *Religion, Civilization and Civil War: 1945 Through the Millennium*, Lexington Book«, Lanham, MD, 2004.
21. Manolache, Viorella și Ilenrieta Anișoara Șerban. *Cartografierea marginalității*, București, Editura Institutului de Științe Politice și Relații Internaționale, 2010.
22. Mantzaridis, G., *Teologia ortodoxă și viața comunitară* (gr.), ed. a II-a, Tesalonic, 1996.
23. Mantzaridis, Georgios I., *Globalizare și Universalitate, Himeră și Adevăr*, traducere de Pr. Prof. Vasile Răducă, Ed. Bizantină, București, 2002.
24. Miroiu, Adrian, *Fundamentele politicii. Volumul I, Preferințe și alegeri colective*, Iași, Polirom, 2006.
25. Mittelman, James H., *Whiter Globalization? The Vortex of Knowledge and Ideology*, London: Routledge, 2004.
26. Modelski, George, „Globalizations as Evolutionary Process”, in George Modelski, Tessaleno Devezas, William R. Thompson (editors), *Globalization as Evolutionary Process. Modelinz Global Chanse*. London: Routledee, 2008.
27. Modood, T. & P., Werbner (eds.), *The Politics of Multiculturalism in the New Europe: Racism, Identity and Community*, London and New York, Zed Books Ltd., 1997.
28. Nairn, Moises, „The Five Wars of Globalization,” in Robert C Art & Robert Jervis, *Internationa! Politics: Enduring Concepts and Contemporary Issues*, 6th edition, Longman, New York, 2003.
29. O'Donovan, O., *The Desire of the Nations : Rediscovering the Roots of Political Theology*, Cambridge University Press, Cambridge. 1996, p. 251; L. Hoelscher, „Civil Religion and Secular Religion”, în Gabriel Motzkin și Yochi Fischer (coord.), *Religion in Contemporary Europe*, Alliance Publishing Trust, 2008.
30. Ohmae, Kenichi, *The End of the Nation State: The Rise of Regional Economies*, New York: Free Press Paperbacks, 1996.